

ХАРАКТЕРИСТИКА БЮДЖЕТНИХ АСИГНУВАНЬ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇХ ФОРМУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто стан, проблеми і перспективи бюджетних асигнувань, особливостей їх формування в аграрному секторі економіки. Запропоновано оптимізувати структуру бюджетних доходів і видатків завдяки зменшенню податкового тиску на аграріїв та зменшенню обсягів фінансування державного апарату відомств усіх рівнів. Визначено та проаналізовано структуру основних доходів і видатків бюджетів усіх рівнів і визначено особливості їх формування та використання в аграрному секторі економіки. Даний підхід забезпечить розробку дієвих заходів впливу на ефективність формування та відтворення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Consisting, problems and prospects of budgetary assignments, features of their forming, is considered of agrarian sector of economy. Offered to optimize the structure of budgetary earnings and charges due to diminishing of tax pressure on agrarians and diminishing of volumes of financing of state machine of departments of all levels. Certainly and the structure of basic earnings and charges of budgets of all levels is analysed and certain the feature of their forming and use in the agrarian sector of economy. This approach will provide development of effective measures of influence on efficiency of forming and recreation of resource potential of agricultural enterprises.

Ключові слова: фінансовий потенціал, аграрний сектор економіки, доходи та видатки бюджету, податкові й неподаткові надходження.

Вступ. Виробництво конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, підвищення рентабельності аграрних підприємств та забезпечення їх стабільного розвитку, можливо, насамперед, за умови ефективного формування та використання доходів і видатків бюджетів усіх рівнів в аграрному секторі економіки. Проте відсутність необхідних власних і складність залучення позикових коштів гальмує відтворення ресурсного потенціалу та розвиток аграрної сфери в цілому. Так, у 2009 р. обсяг активів, власного капіталу підприємств, вітчизняних та іноземних інвестицій в сільському господарстві в порівнянні з промисловістю, транспортом і зв'язком та будівництвом зменшився в тричі [1, с.108; 2, с.27; 3, с.34; 4, с.34-35]. Це погіршує результати фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, доходи селян і підвищує вибуття робочої сили з аграрного сектора економіки в цілому. Тому актуальним питанням на сучасному етапі розвитку аграрної сфери є характеристика та вдосконалення формування й використання провідних складових фінансового потенціалу сільських територій.

Основний розділ. Дослідженням вищевказаної проблеми займалися такі науковці: О. Бондаренко, В. Трегобчук, О. Вороновська, В. Дієсперов, О. Олійник тощо [5–9]. Вчені сформуливали основні засади щодо дослідження ефективності використання фінансових ресурсів агросфери. Проте проблема якості їх відтворення в контексті трансформації соціально-економічних відносин в сільському господарстві розроблена ними недостатньо.

Враховуючи актуальність вищевказаних питань, головною метою даного етапу дослідження є аналіз структури основних доходів і витрат бюджетів усіх рівнів та особливостей їх формування в аграрному секторі економіки. Для досягнення цієї мети слід було вирішити наступні завдання:

- визначити структуру бюджетів аграрної сфери та особливості її формування й використання;
- провести оцінку доходів і видатків вищевказаної структури;
- виявити переваги та недоліки щодо формування та використання кожного з її елементів і обґрунтувати отримані результати.

З метою вирішення вищевказаних завдань нами використовувалися такі методи дослідження: діалектичний, абстрактно-логічний, системно-структурний тощо.

У зв'язку з відсутністю необхідної статистичної інформації щодо всіх аспектів формування та розподілу бюджетних асигнувань агросфери, нами в 2009 р. здійснено аналіз фінансово-господарської діяльності 28 сільськогосподарських підприємств Київської області (Білоцерківський, Володарський, Кагарлицький, Фастівський райони тощо) за останні 5 років. Також було проведено соціологічне обстеження 320 респондентів сільської місцевості Київщини за допомогою розробленої автором анкети. Для досягнення репрезентативності вибірки були визначені дві групи респондентів: керівники сільськогосподарських підприємств – 50%, голови сільських рад – 50 %.

У результаті дослідження нами встановлено, що однією з найбільш вагомих складових фінансового потенціалу аграрної сфери є доходи бюджетів усіх рівнів. Так, особливості їх формування включають у себе такі джерела:

- податкові надходження (загальнодержавні: податок на додану вартість, податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств тощо; місцеві: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, єдиний податок, збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір та ін.);
- неподаткові надходження (доходи від власності та підприємницької діяльності, частина чистого прибутку державних підприємств, надходження від державних грошових лотерей, надходження від

розміщення в установах банків тимчасово вільних коштів, рентна плата, благодійна та меценатська допомога в межах визначених законодавством тощо);

- доходи від операцій з капіталом (продаж основного капіталу, майна, матеріальних і нематеріальних активів господарюючих суб'єктів усіх організаційно-правових форм, які відповідно до законодавства є власністю держави та ін.);

- офіційні трансферти (від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій, надходження в рамках програми допомоги Європейського співтовариства, внутрішньодержавні перекази на розвиток окремих регіонів від розпорядників коштів вищого рівня до розпорядників коштів нижчого рівня тощо);

- цільові фонди (платежі до фонду соціального захисту інвалідів, збір за забруднення навколишнього природного середовища та ін.);

- надходження від приватизації державного майна;

- фінансування за активними операціями (зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю, розміщення коштів на депозитах, або придбання цінних паперів, зміни обсягів готівкових коштів) тощо [10, с.12;11, с.10; 12, с.35].

Враховуючи всі вищенаведені основні джерела формування доходів бюджетів усіх рівнів, на нашу думку, в Україні є достатній обсяг коштів (245 млрд. грн. доходи державного бюджету в 2009 р.) для фінансування процесу формування та відтворення ресурсного потенціалу, передусім, аграрного сектора економіки, як пріоритетної сфери суспільної діяльності [12, с.2]. Проте відсутність економічно обґрунтованих підходів до формування видатків бюджетів усіх рівнів гальмує не лише відтворення аграрних ресурсів, але й процес розвитку сільського господарства в цілому. Тому, на наш погляд, доцільно проаналізувати структуру видатків державного бюджету України щодо фінансування окремих органів державної влади та загальнодержавних заходів відповідальних за стан розвитку держави в 2009 р. (табл.1).

Із наведеної таблиці слідує, що обсяг видатків за окремими державними структурами (міністерствами, відомствами та цільовими програмами) склав 206,7 млрд грн. Так, найкраще фінансове забезпечення за вищевказаний період було в міністерства фінансів та підпорядкованих йому структур 134 млрд грн, або 64,8% серед інших вищезазначених підрозділів. Значний розмір коштів, що надійшли до нього спрямовувалися, відповідно до вимог Бюджетного кодексу України, на фінансування більшості бюджетних структур вищих і нижчих рівнів. Також значні бюджетні асигнування були в Міністерствах Освіти і науки, Оборони, Внутрішніх справ та Державної служби автомобільних доріг відповідно 5-9% від їх загальної кількості. Разом з тим фінансування Міністерства аграрної політики та всіх напрямів його діяльності становило лише 6,4 млрд грн, або 3,1% від загального обсягу. В структурі видатків даного та інших державних підрозділів понад 70% з них спрямовувалися на утримання їх апарату, що, на нашу думку, є економічно недоцільним.

Таблиця 1

Структура видатків державного бюджету України щодо фінансування окремих державних структур та їх заходів, 2009 р. [12, с. 144, 147, 149, 154]

№ п/п	Міністерство (відомство), захід	Видатки	
		млрд. грн.	% до загального обсягу фінансування
1.	Міністерство Фінансів	134,0	64,8
2.	Міністерство освіти і науки	18,6	9,0
3.	Міністерство оборони України	11,6	5,6
4.	Державна служба автомобільних доріг	11,3	5,5
5.	Міністерство внутрішніх справ	11,2	5,4
6.	Державна цільова програма підготовки та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу	9,2	4,5
7.	Міністерство аграрної політики	6,4	3,1
8.	Державна податкова адміністрація	4,4	2,1
9.	Всього	206,7	100,0

Крім цього, значні, та, на наш погляд, не обґрунтовані, видатки на утримання апарату Державної податкової адміністрації України й фінансування Державної цільової програми підготовки та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу (відповідно 4,4 та 9,2 млрд грн) позбавляють необхідних бюджетних асигнувань таку стратегічну і пріоритетну галузь країни як сільське господарство. Це підтверджується також відсутністю протягом останніх 20 років, на відміну від вищевказаної, цільової та ефективної державної програми комплексного розвитку аграрного сектора економіки. Дана ситуація дестабілізує умови формування, використання та відтворення ресурсного потенціалу агросфери.

Підтвердження наших думок відображають результати опитування керівників сільськогосподарських підприємств та голів сільських рад у селах, де розміщені відповідні господарюючі суб'єкти щодо формування та використання бюджетних асигнувань (табл. 2). Так, між уподобаннями керівників сільськогосподарських підприємств і головами сільських рад, де розміщені відповідні суб'єкти

господарювання щодо бажаних варіантів формування та використання бюджетних асигнувань на місяцях є істотною відмінністю. Також думки більшості голів сільських рад сконцентровані на централізації коштів у місцевих бюджетах під їх повним контролем. Це підтверджується їхнім бажанням: запровадити нові види податків і зборів, в тому числі після зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель; залишати 80% доходів від усіх сплачених податків на місцях; фінансувати цільових державних програм комплексного розвитку сільських територій; стимулювати сільськогосподарських товаровиробників до розвитку соціальної сфери села (відповідно понад 50% опитаних респондентів за кожним вищенаведеним показником).

Проте керівники сільськогосподарських підприємств надали перевагу лише останнім з двох вищенаведених заходів (відповідно 40 і 70% опитаних респондентів). Так, вони готові повністю підтримати всі заходи щодо формування та використання бюджетних асигнувань лише за наявності сприятливих для них умов розвитку аграрного сектора економіки та держави в цілому. Також ці респонденти наполягали на зменшенні їх податкового навантаження в нинішніх умовах (понад 70% з них), тим часом, як голови сільських рад були інертними в даному питанні (лише 30% опитаних респондентів висловилися за підтримку даної пропозиції).

Крім цього, більшість керівників аграрних підприємств і голів сільських рад не досить позитивно ставляться до дотування сільськогосподарського виробництва та сільських територій в цілому (лише 20% з них в існуючих умовах). На наш погляд, це пов'язано, насамперед, з суб'єктивним ставленням, до підприємців-претендентів на отримання дотацій, державних службовців відповідальних за їх надання (нехтування, в власних цілях, глибоким аналізом основних соціально-економічних показників розвитку окремих господарюючих суб'єктів). Як наслідок, відсутність прозорої конкуренції між підприємцями аграрної сфери повністю нівелює зусилля одних і надає істотні переваги в спрямуваннях інших.

Таблиця 2

Бажані варіанти формування та використання бюджетних асигнувань керівниками сільськогосподарських підприємств та головами сільських рад у селах Київської області, 2009 р., % до загального числа відповідей*

Варіанти відповідей	Керівники	Голови сільських рад	У середньому в умовах	
			існуючих	сприятливих
Запровадити нові види податків і зборів, в тому числі після зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель	10	50	30	40
Залишати 80% доходів від усіх сплачених податків на місцях	60	100	80	100
Фінансувати цільових державних програм комплексного розвитку сільських територій	70	100	85	100
Дотувати сільськогосподарського виробництва	30	20	25	80
Зменшити оподаткування сільськогосподарських виробників	70	30	50	80
Стимулювати сільськогосподарських товаровиробників до розвитку соціальної сфери села	40	90	65	100
Інші варіанти	10	10	10	15

*Складено за матеріалами проведених досліджень автора в 2009 р. у селах Білоцерківського, Володарського, Кагарлицького та Фастівського районів Київської області.

Висновки. Отже, у результаті аналізу структури основних доходів і витрат бюджетів усіх рівнів та особливостей їх формування в аграрному секторі економіки нами встановлено, що їх провідними особливостями є: надходження коштів переважно за рахунок податкових і неподаткових надходжень до бюджетів усіх рівнів; доходів від операцій з капіталом, офіційних трансфертів, цільових фондів тощо. Разом з тим значний обсяг видатків на утримання апарату окремих державних структур і фінансування окремих цільових програм майже повністю нівелює можливість ефективно розвивати пріоритетну галузь вітчизняної економіки – сільське господарство. Тому провідним заходом щодо поліпшення даної ситуації, на наш погляд, повинна стати оптимізація видатків бюджетів усіх рівнів.

Вважаємо, що всі вищевказані результати забезпечать розробку ефективних заходів впливу на податкову, кредитну та інвестиційну політику аграрного сектора економіки в цілому.

Література

1. Діяльність суб'єктів господарювання : статистичний збірник. – К. : Державний комітет

статистики України, 2010. – 448 с.

2. Інвестиції та будівельна діяльність в Київській області : статистичний збірник. – К. : Головне управління статистики у Київській області, 2010. – 84 с.

3. Сільське господарство Київської області : статистичний збірник. – К. : Головне управління статистики у Київській області, 2010. – 399 с.

4. Сільське господарство України : статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України, 2010. – 376 с.

5. Бондаренко О. А. Організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів в АПК : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.02 “Економіка сільського господарства і АПК” / О.А. Бондаренко. – Д., 2002. – 20 с.

6. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / [відповід. ред. В.М. Трегобчук]. – К. : ІЕ НАН України, 2003. – 259 с.

7. Вороновська О. В. Економічний механізм формування і відтворення технічних засобів в аграрних підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.02 “Економіка сільського господарства і АПК” / О.В. Вороновська. – Д., 1998. – 16 с.

8. Дієсперов В.С. Організаційні умови раціонального використання техніки / В.С. Дієсперов // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – С. 536–543.

9. Олійник О.В. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві в умовах циклічності його розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.07.02 “Економіка сільського господарства і АПК” / О.В. Олійник. – Суми, 2005. – 36 с.

10. Бюджетний кодекс України : станом на 23 груд. 2010 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2010. – 402 с. – (Бібліотека офіційних видань).

11. Податковий кодекс України : станом на 23 груд. 2010 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2010. – 544 с. – (Бібліотека офіційних видань).

12. Про державний бюджет України на 2009 рік : станом на 16.12.2009 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2010. – 65 с. – (Бібліотека офіційних видань).

Надійшла 10.04.2011

УДК 658.Т4/.17:330.342.172“738”

О. І. МАСЛАК, О. О. БЕЗРУЧКО

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Дана стаття присвячена вивченню особливостей процесу бюджетування на промислових підприємствах, дослідженню основних принципів та етапів формування бюджету суб'єктів господарювання.

The given paper is devoted to studying of features of process of budgeting at the industrial enterprises, to research of main principles and stages of formation of the budget of subjects of managing.

Ключові слова: бюджетування, суб'єкти господарювання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна система менеджменту вітчизняних промислових підприємств вимагає залучення прогресивних світових управлінських технологій. На сьогодні досить поширеною та ефективною серед них є технологія бюджетування. Бюджетування як високоефективний інструмент фінансового планування отримало широке розповсюдження в країнах з ринковою економікою і має на меті посісти належне місце в системі фінансового планування діяльності українських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідженні проблем теорії і практики, організації та впровадження бюджетування належить іноземним вченим: Джай К. Шиму та Джойлу Г. Сігелу, К. Друрі, Е. Майеру та іншим, що обумовлено широким використанням бюджетування у практиці управління західних фірм [1].

У науковій російській літературі роль, принципи та практичні аспекти бюджетування відображені в працях таких відомих вчених, як І.Т. Балабанов, І.А. Бланк, А.Д. Шеремет, В.Є. Хруцький, Т.В. Сизова, В.В. Гамаюнов, К.В. Щиборщ, О.Г. Крюкова, В.Н. Самочкін [3].

Серед українських провідних фахівців з управлінського обліку, фінансового менеджменту та аналізу питань організації та функціонування бюджетування присвячені дослідження таких науковців, як М.Д. Білик, С.В. Білобловський, Т.Г. Бень, В.А. Борисова, В.М. Волик, С.Ф.Голов, В.М. Гринькова, Н.М. Давиденко, Б. Дука, Г.Г. Кірейцев, В.О. Корда, О.Й. Косарев, С.В. Онищенко, В.П. Савчук, О.О. Терещенко, А.Ю. Хорко [1].

Невирішені раніше питання, що є частиною загальної проблеми. Однак, досі немає